

KOVÁCS ESZTER

Cseh és szlovák párbeszédese énekek a 17. századi magyarországi nyomtatványokban*

Kilián István tanár úrnak köszönhetem, hogy részt vehettem a régi magyarországi betlehemes játékok összegyűjtésében, és a szlovák nyelvűeknek a szövegét gondozhattam.¹ Már akkor felmerült, hogy munkánkat nagyban segítené a 17–18. századi magyarországi biblikus cseh és szlovák nyelvű énekek szisztematikus összegyűjtése, hiszen a betlehemesek szövegében a betétdalokra és a dallamokra legtöbbször csak incipitekkel utalt lejegyzőjük.

A teljes 17. századi hazai nyomtatott anyag átnézése után összesen 2335 biblikus cseh nyelvű verset és éneket sikerült azonosítani.² Fellelhető közöttük néhány olyan is, amelyek a drámákra jellemző párbeszédese jelenetek formájában közvetítik mondánivalójukat az olvasók felé.

1643-ben jelent meg Trencsénben Urban Rhegius (1489–1541) német reformátor *Seelenartzney für die Gesunden und Krancken* című művének egyik cseh fordítása: *Knížka, jenž slově Lékařství duše a připravení mysli člověka k smrti...* [Könyvecske, más szóval a lélek orvoslása és az emberi értelem felkészülése a halálra].³ Ebben található egy párbeszédese ének (*Píseň, jak svědomí nařtká, jemuž se Bůh ozevja* / Ének arról,

*„Készült a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K 138856 számú „A Régi Magyarországi Nyomtatványok 5. (1671–1685) bibliográfiai kézikönyv elkészítése és publikálása” című pályázat keretében.”

¹ *A karácsonyi ünnepkör színjátékai Magyarországon, 11–18. század*, szerk. KILIÁN István, MEDGYESY S. Norbert, Bp., Ráció, 2017.

² Kovács Eszter, *Cseh és szlovák verses emlékek a régi magyarországi nyomtatványokban (17. század): České a slovenské veršované památky v starých uherských tiscích (17. století)*, Esztergom, Szent Adalbert Közép-és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány, 2022.

³ Urban RHEGIUS, *Knížka, jenž slově Lékařství duše a Připravení mysli člověka k smrti...*, w Trenčně, Dorota, Vokálová, 1643. *Régi magyarországi nyomtatványok III. 1635–1655*, szerk. HELTAI János, Bp., Akadémiai Kiadó, 2000, 2037, *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*, szerk. František HORÁK, Zdeněk TOBOLKA, Emma URBÁNKOVÁ, Anežka BAĎUROVÁ, Praha, ČSAV, 1925–2008 (digit.: www.knihopis.cz), 14824. A tanulmány szövegében szereplő biblikus cseh címetek, idézetek és a lábjegyzetben szereplő idézeteket a transzkribálás szabályai szerint írtuk át. A w-ből v, v-ből u, j-ből í, g-ből j, cz-ből č, ss-ből š, ff-ből f, au-ből ou lett. A lábjegyzetekben a nyomtatványok leírásánál az eredeti írásmódot alkalmaztuk.

hogyan panaszkodik a lelkiismeret és Isten hogyan válaszol neki)⁴. Ez, akárcsak a benne található többi vers, a német eredetiből hiányzik. Nem a trencsényi az első cseh nyelvű kiadás, legelső cseh fordítása 1539-ben jelent meg Nürnbergben.⁵ Pár évvel később, 1541-ben Prágában is kiadták.⁶ Mindkét helyről ismeretes újabb kiadása.⁷ A cseh kiadások azonban mára részben elvesztek, részben csonka állapotban maradtak ránk. A jelenleg ismert részek ezt a párbeszédese éneket nem tartalmazzák. Nem zárható ki, hogy valamelyik elveszett kiadásban vagy az ismert kiadások csonka példányainak hiányzó lapjain megtalálható volt, ugyanakkor jelenleg semmi bizonyíték nincs arra, hogy a trencsényi kiadáson kívül máshol is megjelent.

A szöveg ismeretlen a cseh énekhagyományban, a nagy himnológiai összefoglalók⁸ egyike sem említi. Ugyanígy Magyarországon is ez az egyetlen megjelenése. A dallamutalásban található ének („Vidí ránu z výsosti...”) is ismeretlen mindkét terület nyomtatott anyagában. Ez nem kivételes, a 17. századi énekes- és imádságoskönyvekben található dallamutalások jelentős része a nyomtatványokban nem azonosítható. A vers biblikus cseh nyelvű, nem tartalmaz egyértelmű szlovakizmusokat, így valószínűsíthető, hogy cseh szerző műve, de a cseh protestáns értelmiség magyarországi jelenléte és a biblikus cseh nyelv elterjedtsége miatt hazai keletkezésű is lehet.

A játéknak négy szereplője van: a Lélek, a Test, az Isten és az Ember. Nincs klasszikus párbeszéd, mindenki csak egyszer szólal meg, ugyanakkor a mű egységes egészet alkot, mert minden megszólaló az előző szereplőnek válaszol. Rövid bevezető után először a Lélek szólal meg, és azzal vádolja a Testet, hogy a sok bűnnel, amiket elkövetett, elszakította őt Istentől, és a kárhozatba fogja taszítani. A Test válaszul megfogadja, hogy megjavul, és bűnbánatot tart. Miután erre ígéretet tett a Léleknek, Istenhez könyörög bocsánatért. Isten úgy felel neki, hogy meghívja a megtérésre, és megígéri a bocsánatot hitéért és új, büntelen életéért cserébe. Az Ember, aki test és lélek

⁴ RHEGIUS, *Knjžka... 1643, i. m.*, H₈a–H₁₀a. Incipit: „Poslechněte křestiané, / co budeme zpívati...” KOVÁCS, *Cseh és szlovák... i. m.* 1566.

⁵ [Urban RHEGIUS, *Lékařství duše a přípravení mysli člověči k smrti ...* Norimberk, Linhart Milichthaler, 1539.] *Knihopis... i. m.*, 14819.

⁶ [Uő, *Lékařství duše a přípravení mysli člověči k smrti od dokt. Urbana Regia složené. Z německého od Kašpara Huberina...*] (Wytisstieno w Starém Miestie Pražském, skrze Jana Hada. 1541), *Knihopis... i. m.*, 14820.

⁷ Urban RHEGIUS, *Lekarství duše a přípravení mysli člověči k smrti ...* [V Norimberku, u Jana Günthera, 1543]. *Knihopis... i. m.*, 14821, [Uő, *Lékařství duše, a přípravení [mysli člověči] k smrti. ...* V Starém Městě pražském, u Mikuláše Pštrose, 1592]. *Knihopis... i. m.*, 14822, [Uő, *Lekařství duše a přípravení [mysli člověči] k smrti.* s.l., s.typ, 1608.] *Knihopis... i. m.*, 14823.

⁸ Marie-Elizabeth DUCREUX, *Hymnologia Bohemica (1588–1764) Cationnaires tcheques de la contre-reforme*, Paris, 1982. (PhD-értekezés, Université de Paris); Jan MALURA, *Písňe pobělohorských exulantů (1670–1750)*, Praha, Academia, 2010.; Marie ŠKARPOVÁ, „Mezi Čechy, k pobožnému zpívání náchylnými” *Šteyerův Kancionál český, kanonizace hymnografické paměti a utváření katolické identity*, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2015. *Hymnorum Thesaurus Bohemicus* <http://www.clavmon.cz/htb/>

egysége, vagyis mindkettő nevében szólhat, mindezt megígéri, bocsánatot kér bűneiért, és kifejezi bizalmát Isten bocsánatában. Maga a történet tipikusnak mondható, a bűnbánatra buzdító énekek mintájára az Istenhez vezető út a bűnösség elismerése, a bűnök felett érzett bánat, a megtérés, a megjavulásra való törekvés és Isten bocsánatában való szüntelen bizalom. Ezt az éneket egyedül párbeszédese formája teszi különlegessé, és emeli ki a többi megtérésre buzdító ének közül.⁹

A többi párbeszédese ének esetében biztosan tudjuk, hogy magyarországi keletkezésűek, sőt szerzőiket is ismerjük. A *Cithara Sanctorum* 1674.¹⁰ évi kiadásának szerkesztője Jeremiáš Lednický,¹¹ evangélikus énekszerző, lőcsei városi tanácsos volt, aki ebben az énekeskönyvben közreadta néhány énekét és fordítását, köztük két párbeszédese éneket is, amelyek utána a későbbi kiadásokba is bekerültek. Az első *Tužebné zmluvání dušičky v žalosti postavenej s Kristem Panem* [A bánkódó lelkecskék panaszkodó beszélgetése Krisztus Urunkkal]¹² Johann Rist „Hast du denn Jesu, dein Angesicht...” kezdetű énekének fordítása. A párbeszéd két szereplője az emberi lélek és Jézus Krisztus, akik szabályosan, versszakonként váltogatva beszélgetnek. A Lélek panaszkodik nehéz sorsa miatt, és kéri Jézust, hogy jöjjön a segítségére. Jézus biztosítja arról, hogy mindig segít a hozzá fordulóknak, még ha ezt nem is érzik azonnal, és nincs olyan bűn, amely eltörölné szeretetét. A Lélek erre azt feleli, hogy ha Isten itt a földön próbára akarja tenni, akkor elfogadja, ha megkapja érte az örök üdvösséget. Jézus erre azt válaszolja, hogy ő is ezt szánta neki, és minden segítséget meg fog adni ahhoz, hogy ezt el is érhesse. A Lélek ettől felbuzdul, kijelenti, hogy ennek tudatában már minden világi nehézséget könnyebb lesz elviselnie. Jézus megerősíti őt, és megígéri, hogy jó pásztorként fogja terelgetni az örök haza felé. A Lélek megígéri, hogy elfordul a világtól, Jézus pedig azt, hogy ha hű marad hozzá, eljut az örök boldogságba.¹³ Az énekszöveg – Lednický egyéb énekeihez hasonlóan – biblikus cseh nyelvű, de a benne található szlovakizmusok (dluho, tvu tvář milú, tvej, probovati stb.) miatt akkor is valószínűsíthető lenne magyarországi keletkezése, ha nem ismernénk a fordítót.

A gyűjtemény másik párbeszédese éneke, a *Člověk tužící a Kristus těšící* [A panaszkodó ember és a vigasztaló Krisztus]¹⁴ már Jeremiáš Lednický saját alkotása. Az előzőhöz

⁹ RHEGIUS, *Knjžka... 1643, i. m.*, H_{8a}–H_{10a}.

¹⁰ Jiřík TRÁNOVSKÝ, *Cithara Sanctorum, Písně duchovníj, staré y nové...*, w Lewočy, (v Samuele Brewera), 1674. *Knihopis...*, i. m., 16307.

¹¹ Wix Györgyné, *Régi Magyarországi Szerzők I. A kezdetektől 1700-ig (RMSz)*, szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 2008, 484.

¹² Incipit: „Zdaliž, ó Jezu tvůj obličej na věky skryješ? / A mně smutnu v smutku tak dluho držeti budeš...” KOVÁCS, *Cseh és szlovák...*, i. m., 2274.

¹³ Jiřík TRÁNOVSKÝ, *Cithara Sanctorum, Písně duchovníj, staré y nové...*, w Lewočy, [Samuel Brewer], 1684, 769–771. 16309.

¹⁴ Incipit: „Ó bolest! Ó žalost! / Kdež v kříži najdu pomoc?...” KOVÁCS, *Cseh és szlovák...*, i. m., 1135.

hasonlóan a két szereplő itt is az ember és az Isten. Felépítése az előzőtől eltér, míg ott egy versszakot egy szereplő adott elő, itt minden versszak önmagában egy kis párbeszéd, Ember és Isten kétsoronként váltakozva felelgetnek egymásnak. Összesen 13 nyolcsoros és egy tízoros versszakból áll.

Az alaptéma ugyanaz, mint az előzőnél, vagyis az emberi szenvedés oka és az erre adott keresztény válasz. A szenvedés oka minden esetben az ember bűne, de ha őszintén megbánja, hajlandó jóvá tenni, vezekelni érte, új, tiszta életet kezd, és benne kitart, akkor Isten megbocsájtja a bűneit. Nem ígéri, hogy ettől elmúlnak majd a nehézségek, ezt csak remélni lehet, de amit biztosan állít, hogy Isten minden segítséget meg fog adni ahhoz, hogy a földi szenvedéseket elviselje, tiszta életet éljen, és eljusson az örök boldogságba, ahol minden szenvedésért kárpótlást fog kapni. A szenvedés ebben a gondolatmenetben nem zárja ki a boldogságot, hiszen a boldogság itt a földön is elérhető, de a nehézségek megszűnése nem. A boldogság Lednický számára egyértelműen az Istennel harmóniában töltött létet jelenti, a földön vagy a túlvilágon, és nem a világi értelemben vett boldogulást. Továbbá hangsúlyozza, hogy mindez egyedül Isten kegyelméből történik, az ember ehhez egyedül az Isten felé nyitott, megtérő magatartással járulhat hozzá. Végül az is többször elhangzik, hogy a segítség látszólag késlekedhet, de türelemmel kell lenni, és bízni Isten bölcsességében, aki a megfelelő időben adja segítségét.¹⁵ A kissé didaktikus stílus mögött mély teológiai tartalom húzódik. A témaválasztás sem véletlenszerű. 1674-ben, amikor ez az énekeskönyv megjelent, a Wesselényi-mozgalom lelepleződése és az azt követő megtorlás miatt nehéz idők jöttek a protestáns egyházakra.

Ez a hangulat legjobban Lednický harmadik párbeszédese énekében érhető tetten, amely az 1684-es *Cithara Sanctorum* kiadásban jelent meg először. Ennek a kiadásnak a végén egy rövid elmélkedést is találunk, amely feltehetően Daniel Sinapius munkája: *Důvody slyného potěšení, v čas nasylného valečného statkův zabírání* [A rendületlen derű okai a birtokok erőszakos, háborús elfoglalása idején].¹⁶ Ebben arról elmélkedett, hogy miért engedi meg Isten a háborús rombolást, a katonák fosztogatását, miért nézi el az előlük menekülő lakosság hontalanná válását, szenvedéseit, és mi az, aminek még ezekben a nehéz időkben is lehet örülni.

Ebben a szellemben íródott a harmadik párbeszédese ének, amelynek címe: *Rozmlouvání přítelské člověka tužícího s těšícím* [A panaszkodó és a reménykedő ember barátságos beszélgetése].¹⁷ Amint a címből is látszik, itt nem Isten és Ember beszélgetnek, hanem két ember. Egyikük a bánatán órlódik, úgy érzi, bűnei miatt súlyosan megbüntette Isten, ezzel szemben a másik nem tagadja sem az elkövetett bűnöket, sem

¹⁵ TRÁNOVSKÝ, *Cithara...*, i. m., 1684, 772–777.

¹⁶ *Uo.*, Mmm₄a–Mmm₈b.

¹⁷ Incipit: „Ach! Ach! Auvech žalostnému, / mně člověku ztrápenému...” Kovács, *Cseh és szlovák...*, i. m., 11. Vizsgált szöveg: TRÁNOVSKÝ, *Cithara...*, i. m., 1684, 777–779.

a büntetés nagyságát, mégis keresztény derűvel tekint a kétségkívül nehézségekkel terhelt jövőbe, és ilyen szemléletre biztatja elszomorodott barátját is. Az első ének szerkezetéhez hasonlóan a két szereplő versszakonként váltja egymást.

A szenvedő ember a következőkre panaszkodik:

1. Pontosan meg nem nevezett személyes tragédiáktól szenved.
2. A gonosz világ és az eretnekek nevetnek az ő szenvedésén, és azt mondják, hogy elvesztette az üdvösség reményét.
3. El kell hagynia szülőföldjét, otthonát, családját, mindent, ami kedves neki.
4. A keresztények szenvednek, börtönben sínylődnek, kifosztatnak, és a lelki tápláléktól is megfosztatnak.

A szenvedő az első hét versszakban a korábbi énekekhez hasonlóan az egyéni bűnökért kapott büntetést sokallja. Nem derül ki, hogy pontosan milyen nehézségeket él meg, csak az, hogy mindez társadalmi kirekesztettséggel jár. („Ármány, gyűlölet és egyéb büntetések”; „Nevetség tárgya, játékszer lettem a gonosz világ számára” stb.)¹⁸ A 7. versszakban arról ír, hogy szülőföldjét, otthonát, családját és hazáját is el kell hagynia. Erre az őt vigasztaló barátja a következő versszakban azt feleli, hogy az Antikrisztus mesterkedései és az egyház szenvedései nem tartanak örökké, minden jóra fog fordulni. Ez fordulópont a szövegben, itt derül ki, hogy a „panaszkodó ember” sorsa nem egyedi, és nem csupán személyes tragédia, hanem az egész közösséget, egyházát sújtó csapásokból részesedik. Ezt követően a „keresztények” szenvedéseiről ír az „eretnek, farizeusi csöcselék miatt”.¹⁹ A vers pontos keletkezési idejét nem ismerjük, de a megjelenés évét figyelembe véve egyértelmű, hogy ezt az éneket a „protestánsok gyászévtizedének” nevezett időszak (1671–1681) ihlette.

A vigasztaló ember érvei a következők:

1. A nehézségben a szomorkodás csak ront a helyzeten.
2. Mindenkinek szenvedni kell, aki üdvözülni akar.
3. Isten szereti és megvédi azt, aki érte szenved.
4. Egyszer minden szenvedés véget ér.
5. Krisztus is szenvedett káromlást, elűzetést stb.
6. A sok szenvedés az Utolsó Ítélet előtti romlás jele. Aki hűségesen kitart, azt Isten az örökkévalóságban kárpótolja, a szomorúakat megvigasztalja.

¹⁸ „Lest, zavist y vše pokuty...” „Smích jsem, hra jsem světu zlemu” TRÁNOVSKÝ, *Cithara...*, i. m., 1684, 778.

¹⁹ „O jak trapi mne kacyrska, zberba rota faryzejska” *Uo.*, 779.

A megszokott teológiai érvek mellett új motívumként jelenik meg a végidőkre való utalás, illetve az a gondolat, hogy az egyház szenvedése (igazak üldöztetése tb.) a végidők előjele. Ez korábban elsősorban a török hódítás sikerességére adott magyarázatként jelent meg a biblikus cseh költészetben (Jiřík Joannides).²⁰

Ugyanebben az 1684-es kiadásban jelent meg Lednický egy másik verse Magyarország állapotáról,²¹ amely tartalmilag ehhez a párbeszédese énekhez nagyon hasonló. Ebben a versben szörnyű képet fest a lakosság szenvedéseiről és az általános erkölcsi hanyatlásról, mégis a „kegyelem időszakának” nevezi korát, amikor még van esély a megtérésre és a nagyobb büntetés elkerülésére. Kisebb, hétköznapi jellemhibákat (fősvénység, gőgösség vagy hazugság) és olyan, valóban súlyos bűnöket is említ, mint a rablás vagy a gyilkosság, amelyek elharapózása minden bizonnyal a hadiállapot következménye. Óvakodik attól, hogy konkrét bűnösöket nevezzen meg, ugyanakkor figyelemreméltó, hogy a törököket meg sem említi, csak a keresztények egymás ellen elkövetett bűneit.²²

Lednický az egyik legősibb emberi kérdésre, a szenvedés okára igyekezett választ adni párbeszédese énekeiben, és közben az aktuális történelmi helyzetre is reagált. A másik szerző, akitől párbeszédese énekek maradtak ránk, Ján Abrahamffy (1662–1728) ferences szerzetes,²³ hasonlóan ősi témát választott: Hogyan lehet felkészülni a halálra? Abrahamffy szövegeit *Knížka modliteb nábožných...* [Jámbor imádságok könyve...]²⁴ című művének 18. századi kiadásaiból ismerjük.²⁵ Az 1693-ban Nagyszombatban megjelent első kiadás nem maradt ránk, de megjelenése joggal feltételezhető.²⁶

Mindkét párbeszédese verse a Test és a Lélek vitája, címük is közös: *Rozmluvání duše s tělem, domácím svým nepřitelem* [A Lélek beszélgetése a Testtel, saját legközelebbi ellenségével]. Az első versszöveg meglehetősen rövid, mindössze 12 sorból áll, az első 4 sor a Test szövege, az ezt követő 8 a Léleké.²⁷ A Test bánkodik, mert fél a haláltól,

²⁰ Jiřík JOANNIDES, [1] *Dwojg spis učiněný. 1. gest clangor tubae divinae resonans ... Zwuk trauby Božj zwučjcy, dwanaćte předchůdců den Páně poslednj saudný...* [2] *2. Spis gest o prawé poslaupnosti věcnj ewangelitského...*, w Žilině, v Jana Dadana, 1667. *Régi magyarországi nyomtatványok IV. 1656–1670*, szerk.: P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., Akadémiai Kiadó – Országos Széchényi Könyvtár, 2012, 3398.

²¹ Incipit: „Ach Bože, Otče nebeský, / pohleď na těžke utísky...” TĚRANOVSKÝ, *Cithara...*, i. m., 1684, 780; KOVÁCS, *Cseh és szlovák...*, i. m., 23.

²² „Bratr bratra svého, tak jak jen může soužuje, syn otce přenasleduje” (Testvér testvérét, ahogy csak tudja, gyöttri, fiú az apját üldözi) TĚRANOVSKÝ, *Cithara...*, i. m., 1684, 780. „krajn krajana utiska” (honfitárs honfitársát sanyargatja) TĚRANOVSKÝ, *Cithara...*, i. m., 1684, 781.

²³ VÁCLAV PUMPRLA, *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.–18. století*, Praha, Filosofický ústav Akademie věd České republiky kabinet pro klasická studia, 2010, 1.; WIX, i. m. (RMSz), 29.

²⁴ [JÁN ABRAHAMFFY, *Knížka modliteb nábožných. Vyd. nákl. Jakuba Hasska*, w Trnawě, Akad., 1693.]

²⁵ UŐ, *Knížka modlyteb nabožnych, w ktere g poklad gest schowany...*, w Kossjcach, ...w Jmprešygi Akademickeg Towaristwa Gežjssoweho, 1747.

²⁶ HORÁNYI Elek, *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum*, Pars I., Viennae, 1775, 2.

²⁷ Incipit: [„Ach bojím se já velice, / bojí se smrti mé srdce”] ABRAHAMFFY, *Knížka...*, i. m., 1747, 183–184.; KOVÁCS, *Cseh és szlovák...*, i. m., 14.

a Lélek erre azzal vigasztalja, hogy a halál véget vet minden földi rossznak, és ha hű marad Krisztushoz, inkább várnia kell a boldog véget.

A másik vers hosszabb, és itt már valódi párbeszéd zajlik a Test és a Lélek között, akik folyamatosan felelgetnek egymásnak.²⁸ A Lélek kezdi a párbeszédet, aki arra panaszkodik, hogy sokat bánkódik és szenved a Test miatt. A Test erre szépségével és fiatalságával büszkélkedik, de a Lélek figyelmezteti, hogy ezek csak mulandó dolgok. Absolon és Jonatán példáját hozza fel, akik szépek és erősek voltak, mégis fiatalon meghaltak. Az ezt követő versszakokban is ezen séma alapján alakul a beszélgetés, a Test dicsekszik, a Lélek szerénységre inti. A Test elmondja, hogy egészséges, szép, pompás ruhái vannak, gazdag, szerencsés, megbecsült tagja a társadalomnak, és még fiatal. Ezzel szemben a Lélek arra figyelmezteti, hogy bármikor megbetegedhet, megcsúnyulhat, ruháit megeszi a moly, a pénz elfogy, de ha megmarad is, semmit sem használ annak, aki elhagyta Isten útját (Salamon példája), a szerencse forgandó (üvegpohár, kerék), az emberek ítélete is változik, és a halál ellen nem véd meg. A Lélek végül éberségre és Jézushoz való megtérésre inti a Testet.

A két párbeszédese ének a témában hozzá illő prózai imádságok bevezetője, és a témához egy rövid prédikációjavaslat is tartozik azon papok számára, akik a halálraítéltek lelki felkészítését végzik. Nyelvezete sokkal erőteljesebben szlovakizált, mint Lednický verseié, itt már teljesen hiányzik az ř és az ou/au. Példány előkerüléséig nem tudhatjuk biztosan, hogy a 18. századi kiadás pontosan követi a korábbi szövegeket, vagy a későbbi szerkesztő eszközölte rajta a szlovakizáló változtatásokat.

A 17. századi nyomtatott művekben csupán ez a néhány párbeszédese ének jelent meg biblikus cseh nyelven, ugyanakkor feltételezhető, hogy a jövőben a kéziratos források feltárása és feldolgozása során még több és még különlegesebb emlékek is előkerülhetnek.

---

²⁸ Incipit: [„Proč se me tělo vypínáš, / proč si tak písně počínáš?”] ABRAHAMFY, *Knižka...*, i. m., 1747, 179–182. KOVÁCS, *Cseh és szlovák...*, i. m., 1644.